

Volební podpora českých politických stran na Slovensku v parlamentních volbách 1920-1935 na příkladu Československé strany národně socialistické

Vojtěch Przybyla

Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, Slovenská republika, przybyla@fns.uniba.sk

Abstract

Geographical analysis of electoral support for the Czech political Parties in Slovakia from 1920 to 1935 on example of Czechoslovak National Socialist Party.

The aim of this article is spatial and temporal analysis of electoral support for the Czechoslovak National Socialist Party and the author focuses on the Czech legislative elections from the year of 1920 to 1935. Differentiation of this phenomenon has been processed to the level of districts and given to the demographic context (especially ethnic and religious).

Keywords: *parliamentary elections; analysis; Czechoslovakia; National Socialist party*

Úvod a formulace cíle

V období let 1918–1938 patřila Československá strana národně socialistická (ČSNS)¹ k hlavním představitelům demokratické levice v Československu a byla součástí většiny koaličních vlád. Ač se původně profilovala jako strana dělnictva, postupem času tvořila hlavní část jejich voličů nižší střední třída, zejména úředníci a státní zaměstnanci. Národní socialisté se od počátku ztotožňovali s ideou Československa jako unitárního státu, proto se po vzniku republiky rozhodli „exportovat“ svou politiku i na Slovensko. [1] Naši snahou je v tomto příspěvku odpovědět na následující výzkumné otázky: Jakou volební podporu zaznamenala ČSNS na Slovensku z hlediska prostorového rozložení? Dokázali se ztotožnit s myšlenkami a programem strany i obyvatelé jiného než českého etnika? Mělo náboženské smýšlení obyvatel vliv na výsledek národních socialistů ve volbách? Dosáhla ČSNS určité relevance nebo se naopak stala stranou s marginálním významem? Tento příspěvek částečně vychází z autorovy diplomové práce Analýza volební podpory ČSNS a ČSS v letech 1920–1992, obhájené na Univerzitě Palackého v Olomouci v květnu 2015.

Metody výzkumu

Na základě autorovy analýzy stability správního členění se pro potřeby této práce užívá systém administrativních okresů k 1. 12. 1928. Aby bylo dosaženo požadovaného stavu, došlo v několika případech k modifikaci tehdy platného správního členění. K největším

¹ Název prošel poměrně dlouhým vývojem, v prvních letech ČSR strana vystupovala jako Československá strana socialistická (ČSS). Pro potřeby naší práce budeme užívat známější název Československá strana národně socialistická (zkratka ČSNS), definitivně ukotvený ve stanovách z roku 1926.

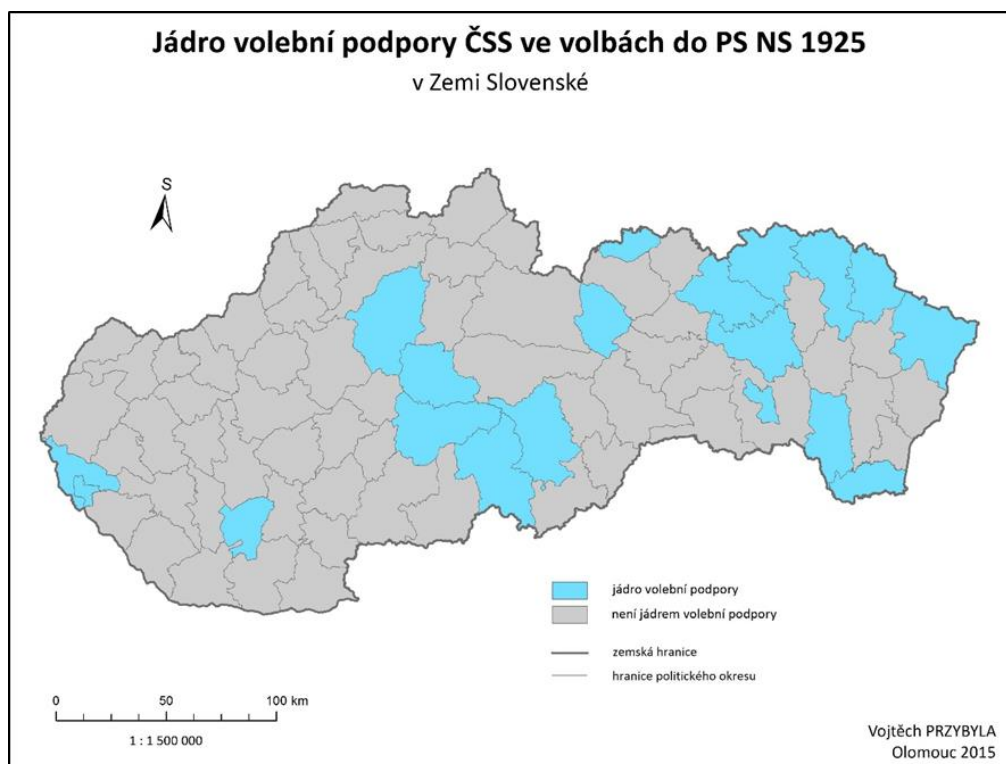
změnám dochází u voleb v roce 1920, jelikož na Slovensku ještě přetrvávalo uherské správní členění (slúžnovské okresy a magistrátní města). Výsledky za tyto jednotky byly sečteny tak, aby stav odpovídal právě roku 1928. Hlavní statistickou metodou této práce je Pearsonův korelační koeficient. Pro popis koncentrace volební podpory autor pracoval s metodou výpočtu míry územní koncentrace, míry volební úspěšnosti a čisté míry koncentrace. [2] K vytyčení jádra volební podpory politické strany došlo vyjádřením jejího procentuálního podílu volebního zisku v konkrétním politickém okrese na celkovém výsledku této strany v námi sledovaném vyšším správním celku. [2] Jádro volební podpory je představováno územím, kde ČSNS získala právě 50 % celkového volebního zisku.

Výsledky a diskuse

V prvních volbách roku 1920 obdrželi národní socialisté na Slovensku necelých 30 tisíc hlasů, což v relativních číslech znamenalo zisk 2,2 % všech hlasů, sedmé místo na výsledkové listině a jeden mandát (pro zemského předsedu Igora Hrušovského). V celostátním porovnání šlo o 4. místo a 500 821 hlasů. [3] Největší podporu měli v okresech Košice-mesto (14,69 %), Trenčín (5,54 %) a Stará Ľubovňa (5,42 %). Z hlediska absolutního počtu hlasů obdrželi nejvíce právě v okrese Košice-mesto. Kromě Košic můžeme za centrum národně-socialistického hnutí považovat i Bratislavu, která se z hlediska voličské přízně pohybovala vždy na předních příčkách. V těchto dvou městech také registrujeme největší počet obyvatel české národnosti.

V předčasných volbách roku 1925 Československá strana národně socialistická opět skončila na Slovensku na sedmém místě (celostátně na 5.) s mírně lepším výsledkem 2,6 % hlasů, a to ji v druhém skrutiniu vyneslo rovněž 1 mandát. [4] Obrázek č. 1 nám ukazuje, kromě obligátní dominance ve dvou největších městech (Bratislava a Košice), nejsilnější podporu strany také v severní části východního Slovenska, konkrétně v „půlkruhu“ politických okresů Prešov — Sabinov — Bardejov — Stropkov — Medzilaborce — Snina. Lze s jistotou říci, že tamější úspěch je ovlivněn spojenectvím národních socialistů s Karpatoruskou stranou trudovou², tj. stranou rusínskou. Tuto skutečnost můžeme interpretovat právě na základě národnostní struktury (např. Snina 67% rusínské národnosti, Medzilaborce 79 %, Stropkov 46 %). Kromě několika izolovaných okresů jádra identifikujeme také další pásmo volební podpory: R. Sobota — Lučenec — Zvolen — B. Bystrica — Turčianský Sv. Martin.

² V originále *Карпаторусская Трудовая Партия Малоземельных и Безземельных*, strana především s orientací na ruský proud a pravoslavnou církev, charakterizující se jako strana maloročníků a bezzemků.

Obr. 1.

Pokud pohlédneme k volbám roku 1929, celkový zisk ČSNS na Slovensku činil necelých 44 tisíc hlasů, což znamenalo o 7 tisíc hlasů více než v listopadu 1925 a zaručovalo straně 2 mandáty v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění. [5] Výrazný pád preferencí na východě a severovýchodě Slovenska (např. v okrese Medzilaborce pokles o 9,39 pct. b.) můžeme dát do souvislosti s nepokračováním koalice národních socialistů s Karpatoruskou stranou trudovou.³ Celkem v těchto volbách tvoří jádro podpory 15 okresů.

Pro Československou stranu národně socialistickou byl volební výsledek roku 1935 nejlepší za celou dobu její kandidatury na Slovensku. V absolutních číslech se jednalo o zisk 51 924 hlasů a opět dva mandáty v Poslanecké sněmovně. [6] Dlouholetého člena PS Igora Hrušovského v poslanecké lavici vystřídal dr. Emil Lukáč, druhé křeslo obhájil Vladimír Polívka. Nejvyššího relativního zisku strana dosáhla v politických okresech Bratislava-mesto (13,06 %), Košice-mesto (9,91 %) a Bratislava-vidiek (7,85 %). Význačný růst voličských preferencí pro ČSNS sledujeme právě v městském bratislavském okrese (+3,14 pct. b.) a okrese Revúca (+4,23 pct. b.). Naopak značný pokles zaznamenáváme v politickém okrese Košice-mesto (−3,75 pct. b.) a Turčianský Sv. Martin (−2,07 pct. b.). Nejslabší výsledky jsou ztotožněny s pol. okresem Velké Kapušany (0,31 %), Námestovo (0,41 %) a Myjava (0,53 %).

³ Karpatoruská stran trudová měla v těchto volbách své kandidáty na listině paradoxně jinak hodnotově orientované Národní demokracie.

Na základě korelačního koeficientu jsme se pokusili nalézt souvztažnost mezi volebními výsledky ČSNS a maďarskou národností. Výsledný koeficient nedosahuje ani náznaku korelace, byť se pohybuje v záporných hodnotách. Zajímavým paradoxem jsou výsledky vztahu mezi ČSNS a československou národností. Ty jsou velice blízko číslu 0, u kterého neshledáváme statistickou souvislost mezi oběma proměnnými. Danou anomálii lze vysvětlit tak, že se ve statistické ročence za kolonkou „československá národnost“ v případě Slovenska ve skutečnosti nachází v drtivé většině Slováci. Ti byli jen výjimečně příznivci ČSNS. Zápornou hodnotu čs. národnosti s volebními výsledky strany v roce 1925 s největší pravděpodobností způsobila zvýšená podpora ČSNS u rusínského obyvatelstva, díky volební koalici se stranou trudovou (potvrzeno lepším korelačním výsledkem v kategorii ostatní).

Tab. 1. Hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu mezi volebními výsledky ČSNS a národnostním složením obyvatel Slovenska ve volbách 1920-1935 [7,8]

rok	národnost		
	československá	maďarská	ostatní
1920	0,021	-0,050	0,066
1925	-0,027	-0,102	0,290
1929	0,043	-0,107	0,095
1935	0,018	-0,117	0,155

Při stanovování korelačního koeficientu víry a volební podpory jsme vybrali tři reprezentativní kategorie, a to největší církev, nacionálně orientovanou církev a obyvatelstvo bez vyznání. V tabulce č. 2 pracujeme také s kategorií ostatní, ve které se skrývá především protestantská, pravoslavná a židovská víra. Na Slovensku se, neprojevila záporná korelace římských katolíků s voliči národních socialistů. Naopak průkazné jsou hodnoty obyvatel bez vyznání s ČSNS. Stejně je tomu tak v případě korelací s Církví československou. Rapidní vzrůst hodnoty sledujeme mezi lety 1925 a 1929, kdy na Slovensko přicházelo největší množství Čechů. Jejich počet se v roce 1937 odhaduje až na 160 tisíc [9]. Právě ti byli stoupenci čsl. církve nebo lidmi bez vyznání a též těžištěm členské základny ve slovenské organizaci strany.

Tab. 2. Hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu mezi volebními výsledky ČSNS a náboženským vyznáním obyvatel Slovenska ve volbách 1920-1935 [7,8]

rok	vyznání			
	římskokatolické	československé	bez vyznání	ostatní
1920	-0,102	0,122	0,582	0,096
1925	-0,260	0,047	0,568	0,254
1929	-0,009	0,818	0,809	-0,021
1935	0,024	0,805	0,830	-0,053

Již několikrát byly na předchozích stranách deklarovány silné volební zisky národních socialistů zejména ve velkých městech a výrazně urbanizovaných oblastech. Toto stanovisko jsme se pokusili podpořit výpočtem jednoduchých koncentračních měr. Míra územní koncentrace vyjadřuje, kolikrát více voličů připadá na jednotku rozlohy na dané úrovni hodnocení, než je průměrná hodnota v rámci celého státu. Pro naše potřeby jsme zvolili jako kritérium pro zařazení jednotlivých okresů do výpočtu 50% volební základnu. Pokud považujeme za průměrnou hodnotu číslo 1, můžeme tvrdit, že ve volbách roku 1920 bylo v jádru 2,49krát více voličů ČSNS než ve zbytku republiky (viz. tab. 3)

Hodnoty míry volební úspěšnosti vyjadřují, kolikrát vyšší procento hlasů, než je celostátní průměr, získá strana ve sledovaných územích. Z výsledných hodnot nám vyplývá, že strana dosahuje nízké míry volební úspěšnosti, což znamená, že nebyla příliš úspěšná ve snaze z potenciálních voličů získat vlastní příznivce. Nejlepší hodnoty bylo dosaženo ve volbách roku 1920 (2,29). Čistá míra koncentrace ukazuje, v jakém prostředí získala strana 50% podíl svých voličů. Hodnoty vyšší než 1 signalizují lokalizaci v městských a hustěji osídlených regionech, zatímco hodnoty nižší než 1 odpovídají řidšímu osídlení venkova, pohraničí a periferií. Výsledné hodnoty čisté míry územní koncentrace národních socialistů se pohybují vysoko nad číslem jedna, čímž je potvrzena naše domněnka o ČSNS jako o straně s dominancí ve velkých městech a silně urbanizovaných sídelních strukturách.

Je nutné upozornit, že výsledky těchto koncentračních měr jsou problematické z hlediska nemožnosti nalézt případné výchylky způsobené například podporou strany v jednom městě a jinak pouze na venkově. Pro nás jsou ale cenné díky schopnosti odrážet vnitřní rozrůzněnost volební základny a jejich výpočtem můžeme podepřít některá svá tvrzení.

Tab. 3. Míra územní koncentrace a míra volební úspěšnosti ČSNS v 50% volební základně [7,8]

Rok	Celek	Míra územní koncentrace	Míra volební úspěšnosti	Čistá míra úz. koncentrace
1920	Slovensko	2,49	2,29	1,09
	ČSR	2,85	2,06	1,38
1925	Slovensko	1,94	1,83	1,06
	ČSR	2,56	1,90	1,35
1929	Slovensko	2,64	1,99	1,33
	ČSR	2,78	1,77	1,57
1935	Slovensko	2,90	2,08	1,40
	ČSR	3,09	1,75	1,77

Závěr

I když má korelační analýza poměrně omezené možnosti k rozpoznání společenské reality, lze na základě výpočtu Pearsonova korelačního koeficientu Čs. strany národně socialistické s národnostní strukturou obyvatel potvrdit její slabou podporu u slovenských voličů a naopak uznat koherenci s českou menšinou a rusínským etnikem. V otázce náboženského vyznání vidíme signifikantní souvislost mezi národně-socialistickou voličskou základnou a příslušníky československé církve i lidmi bez vyznání. Nejsilnější konfliktní vztah je identifikován mezi stranou a římskokatolickým vyznáním. Na základě těchto skutečností můžeme predikovat fakt, že typickým voličem národně socialistické strany byl člověk žijící ve větším městě nebo silně urbanizované oblasti, české nebo rusínské národnosti, člen Církve československé nebo bez vyznání, pravděpodobně státní zaměstnanec, tj. příslušník nižší střední třídy. Závěrem lze říci, že ČSNS hrála na Slovensku z hlediska počtu obdržených hlasů oproti jiným českým politickým (např. agrárním) stranám okrajovou úlohu.

Poděkování

Tento příspěvek vznikl za podpory grantu APVV č. APVV-0018-12: Humánnogeografické a demografické interakcie, uzly a kontradikcie v časopriestorovej sieti.

Literatura

- [1] Harna J. (2005) Český národní socialismus. In: Malíř, J. (ed.) Politické strany. Doplněk, Brno, p. 763
- [2] Jehlička P., Sýkora L. (1991) Sborník České geografické společnosti. 2, p. 81
- [3] SÚS. (1922) Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a volby do obecních zastupitelstev v červnu 1919. Praha, p. 168
- [4] SÚS. (1926) Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu roku 1925. Praha, p. 69
- [5] SÚS. (1930) Volby do Poslanecké sněmovny v říjnu roku 1929. Praha, p. 47
- [6] SÚS. (1936) Volby do Poslanecké sněmovny v květnu roku 1935. Praha, p. 47
- [7] ČSÚ. (2006) Volby do Národního shromáždění Československé republiky: Historický přehled výsledků voleb za období 1920-1935. Praha, p. 60
- [8] SÚS. (1936) Statistická ročenka Republiky Československé. Praha, p. 299
- [9] Vaculík J. (2009) České menšiny v Evropě a ve světě. Libri, Praha, p. 350